

I. MAPES I ESTRATÈGIES

**Estació de Sants.
Soterrament de les vies JA!!
(Campanya «Procés de "renovació" de Barcelona (2002-2003)», postal núm. 23.
Arquitectes Sense Fronteres/Plataforma Veïnal contra l'Especulació/Fundació
30km/s)**

1. Barcelona en la *glocalització*

INTRODUCCIÓ

Un examen detallat de les transformacions esdevingudes en les darreres tres dècades permet constatar com la conjunció de les institucions públiques i el capital privat han propiciat la integració de Barcelona en els circuits del capital multinacional. En aquest període, al que dedicarem la nostra atenció al llarg del capítol, les diverses operacions de remodelació de la ciutat i del seu entorn, presentades com sinònim de posada al dia inevitable i legítima, van constituir, en última instància, la resposta política i econòmica, en clau de mercat, a la crisi sorgida als 70 i la plasmació de certes concepcions, l'anomenat «Model Barcelona», sobre el paper de la ciutat en un món globalitzat.

En aquest sentit, la caducitat del model econòmic fordista en què s'havia inspirat el seu desenvolupament, basat en les grans concentracions industrials i el treball en sèrie, va obligar a modificar la seva estructura territorial i econòmica, passant de ser el motor industrial d'Espanya a convertir-se en ciutat de serveis. Aquests canvis, promoguts a partir de cert moment pels diversos plans estratègics, s'inscriuen en un marc general més ampli caracteritzat entre d'altres coses per la reestructuració de l'economia i de les formes polítiques que desemboca, finalment, en els 90, en una modalitat de mundialització amb alguns trets característics: financiarització de l'economia; notable poder de certs organismes internacionals (FMI, BM, OCDE, OMC...) i determinats estats (EUA, Gran Bretanya...) en quant a l'elaboració de les directrius estratègiques dels estats individuals; i, per últim, canvi tecnològic i de les modalitats productives (metamorfosi del treball) lligat a la implantació de les TIC (Tecnologies de la Informació i la Comunicació).

Veiem, doncs, com ha succeït tot això.

ANTECEDENTS HISTÒRICS

Certament, hi ha aquí un element històric que radica precisament en la tradició industrial i comercial d'aquesta ciutat. Així, observem com ja des de la primera Revolució Industrial, Barcelona emergeix com la punta de llança del capitalisme industrial en l'àmbit de l'Estat a través, sobretot, de la manufactura i de la metal·lúrgia. Es configura d'aquesta manera un paisatge urbà en el que creixen els barris obrers, mentre la indústria fa el propi a les zones periurbanes.

Al segle XX, la Primera Guerra Mundial va permetre a la indústria barcelonina fer bons negocis. Més endavant, vingueren la crisi del 29, la República i la Guerra Civil. Posteriorment, després dels anys de repressió i estraperlo de la dictadura franco-capitalista, Barcelona va participar del creixement experimentat per aquest país entre els anys 50 i 60, un període que s'inicia amb la fi de l'autarquia i l'obertura cap a l'exterior, gràcies als successius Plans de Desenvolupament i al Pla d'Estabilització de 1959. L'auge industrialitzador que va envair el territori de l'Estat unit al gir oberturista en l'esfera dels intercanvis econòmics va afavorir, sens dubte, la gradual penetració del capital multinacional. Passada una dècada, al 1970, el 24% del capital de les cent empreses més grans estava en mans de multinacionals, amb importants variacions d'un sector a un altre: 53% al sector de material elèctric, 40% en el químic, o cap presència en el sector naval, en la mineria o en el paper¹.

REESTRUCTURACIÓ I ACUMULACIÓ FLEXIBLE

En el transcurs dels 70, més enllà dels aspectes visibles de les crisis petrol·lieres de 1973 i 1979, Barcelona, igual que altres ciutats amb tradició industrial —Bilbao, Glasgow o Flint, on es fundà General Motors— presenta signes de l'existència d'una crisi estructural profunda, econòmica i urbana, que denota l'obsolescència d'un model de gestió basat en el «pacte fordista» entre capital i treball, en virtut del qual la part assalariada participava dels guanys de productivitat i la relació contractual era estable. En aquests anys esclaten multitud de vagues: Maquinista Terrestre i Marítima, Harry Walker, SEAT, Bandas Echeverri... A això caldria afegir les lluites sorgides a alguns barris: Nou Barris, Besòs, Santa Coloma de Gramenet... per reivindicar una millora de les condicions de vida. La resposta dels poders a aquesta situació, que va comportar una disminució de la taxa de benefici i en la que el valor del capital o no augmenta o decreix, serà la implantació del que ha estat categoritzat com a «règim d'acumulació flexible», això és: introducció de noves tecnologies, formes organitzatives versàtils i precarietat sociolaboral.

Les modificacions en el teixit industrial barceloní van comportar la gradual substitució de la indústria tradicional, principalment tèxtil, per

un altre tipus d'indústries: química, farmacèutica, cautxú, construcció i alimentació. Un altre tret característic fou la reubicació de les instal·lacions a la perifèria de la ciutat. En aquest aspecte, les Zones d'Urgent Industrialització (ZUR), model jurídicopolític impulsat pel Govern central que permetia els empresaris disposar d'unes condicions molt favorables (jaciments de força de treball, recursos tècnics, infraestructures...), van afavorir aquesta reorientació. Un dels projectes més significatius fou el Pla de Reindustrialització del cinturó de Barcelona. Cal assenyalar, no obstant, que van haver-hi també altres raons de pes. Una, que l'enclaustrament de les empreses en espais residencials va fer que perdessin funcionalitat en tant que espais industrials. En segon lloc, es va plantejar la possibilitat d'obtenir importants plusvàlues amb la venda d'uns solars molt revalorats; el Pla de la Ribera fou un bon exemple. En tercer lloc, l'encariment del sòl es convertí en un element dissuasori. Malgrat això, encara es produïren diversos intents de mantenir la indústria a la ciutat: el cas de la Zona Franca i de l'eix Poble Nou-Sant Andreu.

Així les coses, la inversió empresarial va encaminar les seves passes cap a l'exterior de la ciutat, donant lloc al que serien la primera (El Prat, l'Hospitalet, Esplugues, Cerdanyola, Ripollet, Badalona...) i la segona (Mataró, Granollers, Mollet, Sabadell, Terrassa, Martorell, Vilafranca del Penedès...) corones industrials. Aquests processos van cristal·litzar no únicament en la creació de noves localitzacions, sinó també en l'aprofitament de comarques (Vallès Occidental...) i poblacions (Terrassa, Sabadell...) amb tradició industrial, que van veure per aquest motiu reforçat el seu paper com a centres receptors de noves inversions i van canviar la composició de les indústries que es van orientar cap a la metal·mecànica lleugera i l'electrònica.

Per últim, es verifica que el teixit industrial resultant de la reconversió combina el caràcter d'oligopoli amb un alt grau d'externalització basat en el recurs de piràmides de subcontractació. Així mateix, segons xifres de 1991, la penetració de capital multinacional a la zona metropolitana era considerable: superava el 50% en material de transport, metal·lúrgia, química, informàtica, cautxú i plàstic; i en determinats casos, material de transport (93,4%) i química (84,5%), el control era absolut. Pel que es refereix a la procedència de la inversió, cal destacar que aquella zona absorbia el 90% de la inversió japonesa a Espanya².

Tota aquesta sèrie de factors van contribuir a transformar substancialment l'estructura socioeconòmica i espacial de la ciutat i de l'entorn metropolità i regional. Sobre aquest particular, es perfilen dues grans zones geogràfiques i administratives que envolten Barcelona: Àrea Metropolitana de Barcelona (AMB) com àmbit immediat que en l'actualitat engloba 36 municipis incloent-hi Barcelona; i Regió Metropolitana (RMB) amb 164 municipis i 7 comarques.

ELS JOCS OLÍMPICS DEL 92: ESPECULACIÓ, CONSENS I CONTROL

Per fi, la realització dels Jocs Olímpics fou el pretext idoni per donar l'empenta definitiva a l'estructura econòmica i territorial i concloure la mutació que va culminar en un prototipus de ciutat —com van dir alguns— meitat supermercat i meitat camp d'internament³. Es fixen les Àrees de Nova Centralitat. La construcció de les rondes va exemplificar una opció de transport basada en el «paradigma automobilístic», sent un dels efectes més negatius la ruptura espacial dels barris que creuaven. Certs barris, com Ciutat Vella, van alterar la seva composició social a conseqüència de l'expulsió de milers de veïns que van ser substituïts per altres amb rendes més altes. En la vessant econòmica, la inversió de més quantia, en el que es refereix a les activitats directament relacionades amb els Jocs, va estar dedicada a telecomunicacions amb projectes com la torre de telecomunicacions de Collserola i Barcelona Informàtica i Telecomunicacions (BIT'92); caldria afegir també les despeses multimilionàries en obres públiques per remodelar el territori urbà i les infraestructures a fi de satisfer requisits de funcionalitat que pel capital eren irrenunciables.

El Pla Estratègic de Barcelona fou una de les eines institucionals per gestionar aquestes magnes operacions. En ell es parlava de construir una metròpoli moderna, amb qualitat de vida, arrelada en la tradició mediterrània, socialment equilibrada, i amb aspiracions a convertir-se en centre neuràlgic d'una macroregió amb gran activitat econòmica. No obstant, transcorregut un temps, la realitat pura i dura es va encarregar de despertar la població del somni narcòtic del consens. Les empremtes que deixaven aquests projectes en el territori i en el social: una ciutat desmembrada per les vies ràpides; augment de les desigualtats econòmiques i serveis mercantilitzats; increment del control policíac..., no deixaven cap dubte respecte el significat d'aquell model de ciutat auspiciat pels poders públics i privats. Un estudi realitzat per la Universitat Autònoma de Barcelona constata ja el 1989 una agudització de les diferències socials i, a més, que, segons criteris de la CEE, entre la quarta i la cinquena part de la població de l'Àrea Metropolitana era pobre.

EL «TOT MERCADERIA»

La transformació de Barcelona en ciutat global/local finalitza, així, en la dècada dels 90. Això comporta la implantació del que anomenen de manera eufemística «Model Barcelona» —basat presumiblement en una idea de la planificació *citizen oriented* (el ciutadà té prioritat sobre els negocis), sostenible, participativa...—, paraules que emmascaren una concepció de govern que *de facto* entén la ciutat com a vedat empresarial i no com a àmbit per la gestió de serveis públics.

En efecte, com a porció del «continu productiu/reproductiu» en què s'ha convertit el planeta, i amb el «règim flexibilitzador», en el que l'adequació de l'espai urbà representa una condició essencial de l'acumulació, aquesta ciutat ha experimentat canvis fonamentals estretament lligats a la necessitat de superar la crisi en tant que «ciutat fordista» per convertir-se, finalment, en aspirant a plataforma neofordista (fordisme precari basat en el treball repetitiu i sense les garanties d'estabilitat i remuneració del «pacte fordista»)/postfordista (combinat de noves tecnologies, saber social incorporat a la producció/reproducció i flexibilitat), receptora d'inversions de capital multinacional.

No hi ha dubte que esdeveniments com l'ingrés a la Comunitat Econòmica Europea el 1986 i la posterior incorporació al Sistema Monetari Europeu d'Espanya van facilitar en gran manera les coses. El canvi de situació va implicar, d'una banda, que aquest país quedés integrat en un nou espai global de transaccions econòmiques que sobrepassava els límits estatals, regit per unes directrius en funció de la correlació de forces i de la jerarquia de poders estatals i supraestatals; d'altra banda, representava un pas més cap a la immersió en el maremàgnum de la mercantilització d'objectes i de relacions. No obstant, no tot han estat avantatges. El salt cap a la globalització/localització provoca l'aparició de dificultats sense precedents. Les deslocalitzacions són un exemple esclaridor. A més, la internacionalització de l'economia barcelonina, integrada en un espai més ampli, metropolitana, definit per l'AMB i la RMB, discorre en unes condicions peculiars, ja que afecta un teixit productiu on predominen la petita i mitjana empresa: el 80% del total. L'existència d'economies d'aglomeració: presència de nombroses empreses de diferent tipus que ofereixen una àmplia gamma de productes (subministraments, productes intermedis...) afavoreix, en canvi, la seva operativitat en unes dinàmiques que, de manera generalitzada, imposen l'adaptació a les variacions de la demanda, per sobre de l'estandarditzat, massiu, propi de les economies d'escala.

En aquest sentit, constatem l'existència d'economies d'aglomeració que depenen de tres ingredients⁴: economies de localització (s'alimenten d'aportacions externes a l'empresa però internes al sector); economies d'urbanització (les externalitats les aporta el conjunt de l'economia); i economies en xarxa (lligades a la difusió de les TIC). Sobre aquest particular, els poders públics (Ajuntament, Generalitat...) han potenciat les externalitats positives, els elements externs capaços de contribuir a l'augment del valor afegit. Aquí destaca la importància que té per la vessant postfordista el que un medi, que té la seva concreció en una regió o en una ciutat, estigui impregnat de trets culturals idonis: fe en la meritocràcia, competitivitat, oportunisme, submissió... El clima de consens generat amb ocasió dels Jocs Olímpics del 92 o les manifestacions a favor d'una «ciutat per la pau» són demostratives de la importància que té per la reproducció de l'ordre (/desordre) polític i, per suposat, per la valoritza-

ció econòmica, una societat cohesionada, que participa i s'associa seguint les regles imperants. És a partir d'aquí com podem comprendre l'èmfasi posat pels poders públics en recalcar la importància d'un clima de tolerància i no confrontació; molt útil, per cert, per alimentar l'espectacle de la participació i el diàleg cívic, i que, en el revers, permet amagar els aspectes més sòrdids dels actes de govern.

ESTRUCTURA I PROCESSOS SOCIOECONÒMICS⁵

Arribats en aquest punt, esbossarem algunes de les característiques estructurals i les dinàmiques sorgides principalment com a conseqüència de la integració en l'economia mundialitzada. D'immediat, un element indicatiu de la importància de Barcelona és que, amb 1.503.884 habitants el 2001, constitueix la principal urbs d'una regió, la Comunitat Autònoma de Catalunya, que ocupa entre les regions europees el setè lloc en quant al PIB.

Relocalització

Els processos de descentralització i deslocalització de les empreses que s'han donat des dels 60 han tingut importants conseqüències en la distribució espacial de sectors i unitats productives. Un dels efectes de la recol·locació ha estat precisament la desindustrialització de certes zones de Barcelona: Poblenou, per exemple, perd entre 1963 i 1990 1.326 empreses industrials. Això origina un desplaçament de les indústries cap a la primera i la segona corones. És per aquest motiu que en el període 1996-2002 augmenten notablement els llocs de treball en diversos sistemes urbans de l'AMB i de la RMB: Martorell veu incrementada la població ocupada en un 56,3%; Vallès-Collserola en un 47,1%; Ordal-Llobregat en un 40,8% i Alt Maresme en un 39,7%.

Estructura

La distribució per sectors en el conjunt de la Regió, marc general immediat en el que s'inscriu Barcelona com a metròpoli, indica, en xifres del 2002, que el gruix de la producció recau en la indústria i en els serveis: a Martorell la indústria representa el 39,3% de l'ocupació i els serveis el 52,3%; Vallès-Collserola el 29,9% i el 61,5% respectivament; Ordal-Llobregat el 45,3% i el 44%, i Alt Maresme el 21,1% i el 62,3%.

La distribució global per sectors de la població ocupada en aquest mateix any a la RMB és la següent: agricultura 0,2%, construcció 8,5%, indústria 22,3% i serveis 68,9%. I en el que es refereix a l'AMB, tenim: agricultura 0,2%, construcció 7,4%, indústria 18,2% i serveis 74,3%. A tot això podem afegir que a ambdues zones hi ha hagut, entre 1996 i 2002, un

augment dels llocs de treball distribuïts de la següent manera: RMB 434.950 i AMB 285.059.

Examinem tot seguit algunes xifres significatives de PIB i VAB (valor afegit brut) per verificar el pes específic dels sectors i el valor que incorporen. Segons dades de 1996 del Barcelonès, el PIB sectorial es distribueix així: 0,2% primari, 27,5% indústria, 5,7% construcció i 66,7% serveis. En quant a l'ocupació, la distribució seria la següent: 0,4% primari, 27,3% indústria, 4,4% construcció i 67,9% serveis. Cal tenir en compte aquí que la major part dels serveis es concentren a Barcelona ciutat. Una dada crucial és, també, que la província de Barcelona genera el 75,34% del PIB de Catalunya.

En quant al VAB sectorial (en milions d'euros) de la província en el 2001, es dona una preponderància dels serveis: indústria (inclou energia i construcció) 30.044,66, serveis 55.066,5; el VAB per ocupat (en euros) confirma així mateix aquesta orientació: indústria 45.504, construcció 36.835,8 i serveis 48.146,56.

Es confirma, doncs, que a Barcelona la desindustrialització i el consegüent augment del terciari han discorregut de manera complementària a l'èxode cap a la perifèria, AMB i RMB, de les unitats productives de la indústria. Al mateix temps creix l'especialització en serveis directament relacionats amb l'activitat de les empreses: assessoria jurídica, comptabilitat, serveis bancaris, publicitat, assegurances, agències de la propietat immobiliària, màrqueting, hostaleria, empreses de treball temporal, logística... Caldria ressaltar en aquest apartat l'evolució dels serveis avançats que han vist augmentar el número de llicències d'IAE (Impost d'Activitats Econòmiques vigent fins el 2003) en un 42,5% entre 1993 i 1999. D'altra banda, el subsector que engloba serveis electrònics, estudis de mercat, jurídics, enginyeria, arquitectura, publicitat i relacions públiques ha tingut un creixement que supera el 50%. Per últim, estarien els serveis públics: administració, sanitat, ensenyament, transport... Amb tot, una cosa que permet dilucidar una mica més aquest reguitzell de dades és que amb una aportació al PIB de la ciutat del 20% destaquen, per sobre dels diversos sectors, les empreses turístiques.

Un element rellevant destaca de la nova estructura terciaritzada i de la seva vinculació amb els processos de globalització: és el Pla Delta del Llobregat que engloba una sèrie d'actuacions en transport, logística i medi ambient perquè Barcelona sigui el centre de més importància del sud d'Europa, fent de pont amb Amèrica Llatina i l'Orient Llunyà. El Pla té prevista una inversió de 4.400 milions d'euros que inclou obres com: ampliació del port i de l'aeroport, desviament del curs del Llobregat o millores a l'autovia del Llobregat i Pota Sud.

Per altra banda, cal no oblidar que, tot i tenint en compte els avantatges fiscals o d'altra mena dels quals gaudeixen les empreses, l'economia submergida en les seves diferents ramificacions: narcotràfic, tallers clandestins o no amb força de treball immigrant o no, prostitu-

ció, moviment de diners al marge d'Hisenda... té gran importància en el procés d'acumulació de capital. L. de Sebastián sosté que el seu valor pot oscil·lar entre el 17% i el 20% del PIB de l'Estat⁶.

Mundialització

Un altre aspecte que mereix la nostra atenció és la incorporació a l'economia món. Cal tenir en compte que a Catalunya s'han instal·lat més de 1.000 multinacionals de les quals 60 són industrials. En quant als indicadors sobre el grau d'integració, examinarem en primer lloc els fluxos d'exportació i importació. Respecte a les exportacions, direm que en el 2000 va correspondre a la província de Barcelona el 82,82% del conjunt de les efectuades per Catalunya. La densitat dels intercanvis via exportacions i importacions posa de relleu, de manera patent, la integració a l'economia planetària. Ara bé, una característica significativa d'aquests fluxos, tal i com es pot observar en la seqüència temporal 1994-2002, és que predominen les importacions i no les exportacions, el que es tradueix en una taxa de cobertura (cocient entre exportacions i importacions expressat en tant per cent) que evoluciona del 64,4% el 1994 fins el 66,22% el 2000, passant per un valor màxim del 74,05% el 1996.

Catalunya, per la seva part, va exportar 36.308,5 milions d'euros en el 2001, el 29% del PIB català i el 28% de l'exportat per Espanya. De tots ells, el 62,21% eren productes que requerien una intensitat tecnològica mitja-alta o alta. Les importacions van assolir un valor de 49.875,6 milions d'euros, el 29,05% del PIB de l'Estat o el 39,84% del PIB català, el que confirma de nou, aquesta vegada en l'àmbit autonòmic, el major pes de les importacions respecte a les exportacions. És important remarcar, d'altra banda, que més del 70% de la producció industrial de Catalunya i més del 80% de les corresponents a les exportacions que absorbeixen una intensitat tecnològica mitja o alta estan situades a la RMB; i, de totes elles, l'AMB aglutina les que posseixen un major valor afegit.

La inversió multinacional estrangera és un capítol destacat en l'economia de Barcelona i Catalunya. És quelcom que succeeix des de la fi de l'autarquia, i que amb l'acord preferencial de 1970 amb la CEE va rebre un impuls definitiu. Sobre aquest particular és molt significatiu, en el que es refereix a l'increment en el moviment de capitals en el context internacional, que a la darrera dècada els fluxos d'inversió directa estrangera (IDE) hagin augmentat cada any al voltant del 28,5%.

Així doncs, si analitzem les dades de facturació i ocupació per sectors a la indústria de Catalunya de l'any 1998 i els comparem amb els corresponents a la totalitat de cada un d'ells, comprovarem que en alguns sectors el domini de les multinacionals és majoritari o gairebé absolut. Els percentatges de facturació d'empreses lligades al capital multinacional en relació amb el facturat per la totalitat del sector són: material de transport 88,4%, material elèctric i electrònic 68,7%, química 67,3%,

cautxú i plàstics 50,9%. En el que es refereix a la força de treball, el percentatge d'assalariats dins de cada sector el treball del qual depèn de multinacionals és el següent: material de transport 77,4%, material elèctric i electrònic 55,4%, química 59%, cautxú i materials plàstics 45,2%. En quant a les vendes de productes industrials, el 60% de l'exportat i prop del 40% de l'ocupació correspondria a aquest tipus d'empreses. Per últim, pel que fa als serveis, s'ha de tenir present que a la major part dels casos, a banda dels serveis públics, o es tracta d'empreses amb inversions a dos o més països, o bé són empreses que presten serveis o depenen de multinacionals, amb el que reapareix el predomini al qual hem al·ludit.

Un altre aspecte del negoci multinacional el representen les empreses catalanes que inverteixen a l'estranger. De manera significativa, les inversions catalanes a l'estranger s'han incrementat, entre 1993 i 2001, a un ritme anual del 66,5%, fins arribar a un màxim en el 2000 de 7.727 milions d'euros; amb altres paraules, s'ha multiplicat per 28 la xifra d'inversió de 1993. Si comparem la inversió catalana dels darrers 9 anys amb el total de la inversió espanyola a l'estranger, veurem que representa només el 8,1%. Aquesta desproporció, que no es correspon amb l'aportació d'aquesta Comunitat Autònoma al PIB estatal, es deu a que les grans companyies (Repsol, Telefónica...) tenen en la majoria dels casos la seu central a Madrid.

Cal remarcar, d'altra banda, que els canvis en l'estructura socioeconòmica en la perspectiva de la globalització requereixen modificar els usos del sòl i una renovació de les infraestructures de comunicació. En aquest sentit, el tren d'alta velocitat, que permet una connexió ràpida amb Europa, l'ampliació de l'aeroport per facilitar el transport de mercaderies i la comunicació transatlàntica indispensable per la connexió amb l'economia món, i l'ampliació del port, són obres que, malgrat els múltiples fiascos i els interessos especulatius que oculten, formen part d'aquest propòsit que tenen els poders públics i el capital privat de participar en el repartiment del pastís.

És necessari subratllar també que la normativa desreguladora lligada al «règim d'acumulació flexible» i la financiarització de l'economia fan que països o regions senceres depenguin totalment dels moviments especulatius del capital. En efecte, els canvis de titularitat, ajustaments i reestructuracions, deslocalitzacions, etc., determinats per motius diversos — operacions borsàries o transaccions, recerca de menors costos salarials, beneficis fiscals, menor protecció mediambiental...— a fi de recuperar o incrementar la taxa de benefici, són factors tots ells que caracteritzen les noves formes d'espòli, i desmenteixen o com a mínim relativitzen la creença il·lusòria en el suposat paper crucial de les TIC i dels «sistemes d'innovació». Respecte això resulta simptomàtic, segons un estudi de la Cambra de Comerç Alemanya⁷, que el 30% de les filials espanyoles de multinacionals haguessin de rectificar la seva planificació en recursos o

en temps per projectes de la seva casa matriu a països d'Europa de l'Est. Tanmateix, la fe cega en la «nova economia» («economia digital») ha repercutit negativament en projectes com, per exemple, en el 22@ que ha vist com s'esvaïen els seus somnis *high tech* a la vegada que sorgien, per exemple, empreses relacionades amb la indústria del llibre.

LA CIUTAT EN EL MÓN

Certament, l'afany de situar Barcelona en el mapa del món ha estat la causa de múltiples iniciatives dels organismes públics. L'objectiu no era altre que fer realitat aquella idea força consistent en transformar la ciutat en punt de referència i node important de la xarxa global. En aquest sentit, la difusió i venda a l'exterior de certa imatge, en la qual subjau la propensió cap al *business*, ha exigint un notable esforç institucional. Entre aquestes iniciatives destaca la participació de l'Ajuntament en diverses organitzacions internacionals que agrupen ciutats de diferents països: IULA; FMCU/UTO; xarxa Metròpoli que aglutina 60 grans ciutats; xarxa Eurocities integrada per 95 ciutats. Aquest Consistori presideix, al mateix temps, la Coordinació d'Associacions Mundials i Autoritats Locals i el Comitè Consultiu d'Autoritats Locals United Nations Conference of Human Settlements lligat a Nacions Unides. D'altra banda, cal fer esment de la labor realitzada al Comitè de Regions de la UE i al Consell de Municipis i Regions d'Europa per potenciar la representació dels poders locals en projectes i organitzacions internacionals.

Aquests compromisos es corresponen amb una visió, perfectament enunciat a apartats específics de la planificació estratègica (III Pla...), que cataloga Barcelona de «motor econòmic» i ciutat interconnectada amb Europa i amb el món. Amb altres paraules, la consideració d'aquella urbs com a ciutat global de primer ordre, situada a l'avantguarda de les metròpolis. No obstant, aquesta ambició protagonista no es correspon amb la realitat. En efecte, el que demostren les investigacions sobre el tema és quelcom ben diferent al manifestat per l'eufòria triomfalista de la mercadotècnia a l'ús.

Relacionat amb això, cal destacar l'estudi realitzat el 2003 per la Délégation à l'Aménagement du Territoire et l'Action Régionale (DATAR) francesa amb 15 indicadors sobre una mostra de 180 aglomeracions urbanes de la UE amb més de 200.000 habitants. Aquests són alguns dels indicadors manejats: població en el 2000; evolució de la població en el període 1950-1990; trànsit portuari marítim; trànsit de passatgers als aeroports; accessibilitat a les grans ciutats; seus de grans grups empresarials europeus; seus financeres... L'estudi classifica París i Londres entre les ciutats globals de primer ordre, i Barcelona entre les de tercer ordre. Una altra investigació interessant sobre aquesta qüestió és la realitzada per S. Conti⁸, de la Universitat Politècnica de Torí, que analitza

les funcions urbanes de rang mitjà/superior (centralitat estratègica, finances, investigació...). A partir del concepte de ciutat (i del seu entorn) com a suport de processos econòmics, polítics i culturals, confecciona amb 26 variables (seus centrals d'empreses, borsa, universitats, parcs científics i tecnològics, comunicacions...) una tipologia de ciutats i sistemes urbans europeus segons les seves característiques funcionals a la xarxa de nodes estratègics. Dels sis models que distingeix, Barcelona juntament amb Milà, Lisboa i Edimburg, pertanyeria al grup de les «metròpolis polaritzades», situades en un tercer nivell, donada la seva menor funcionalitat, a molta distància de París i Londres, pertanyents al primer nivell.

Certes anàlisis comparatives circumscrites a l'Estat espanyol apunten també en la mateixa direcció. Segons el Boston Consulting Group, la inversió estrangera directa d'alt contingut tecnològic tria Madrid abans que Catalunya, on preval la base industrial. Així mateix, les dades de 2003 subministrades per la Cambra de Comerç de Barcelona assenyalen que a Catalunya hi ha 109 de les 500 empreses més grans d'Espanya (amb més de 1.000 treballadors), gairebé totes multinacionals, mentre que a Madrid es concentren 266. En quant a les seus de grans empreses espanyoles (la majoria multinacionals: Banesto, BBV, Gas Natural, Inditex, Repsol YPF...), que en aquest cas coincidirien en general amb les seus operatives o de comandament (*head quarters*), índex de la importància com a ciutat global, Madrid ha crescut fins arribar al 90% de les seus de les que cotitzen a l'Ibex 35º, mentre que Barcelona ha decaïgut en passar del 8,85 al 5,5%. En el document «Globalización y localización de la actividad económica: Catalunya y la geografía del poder económico», X. Vives sosté, anàlogament, que la captació de seus operatives augmenta a Madrid, passa del 89,4% al 94%, al mateix temps que disminueix a Barcelona fins a situar-se en el 5%.

El que es desprèn de tot això és que Barcelona ocupa una posició relegada —tercer, quart... nivell— a la xarxa planetària de ciutats globals/locals, no únicament per darrere del que constitueixen les principals urbs globals, París, Londres, Toquio, Nova York... sinó també a certa distància de Chicago, Detroit, o bé de centres financers com Frankfurt i Zurich. Si aprofundim en les raons d'aquesta situació podem considerar que deixar de ser el principal motor industrial de l'Estat degut a l'esgotament del «model fordista», de la «societat fàbrica», no ha conduït, en un context hegemonitzat pel capital financer i flexible, a un tipus de configuració competitiva (renovació del teixit industrial i de serveis, infraestructures, universitats, investigació...), «idònia», capaç de prendre el relleu del que fou una ciutat (i un entorn) fonamentalment industrial i comercial. Un element que no s'ha de menysprear i que ha incidit negativament en aquests processos, degut a l'existència d'un marc polític i jurídic fortament centralista, és el fet de no posseir la capitalitat de l'Estat.

EL DELIRI DE LA GLOCALITZACIÓ

La globalització (i localització) ha provocat, per tant, un trastocament dels «espais de producció industrial», fordistes, a resultes de la demolició d'un món estructurat entorn a la fàbrica i a l'Estat-individual. A manera de complement, en el pla microsocial, quotidià, la difusió de les pràctiques i valors mercantilitzants —ingredients del biopoder, del poder sobre cossos i subjectivitats— s'estenen fins abastar la generalitat de les formes de vida.

En aquesta tessitura, la ciutat —node d'enllaç entre el comandament central i les unitats productives disperses— cobra una nova significació. El seu valor resideix no únicament en què la producció, que inclou l'«espai de fluxos» (espai que prefigura la xarxa telemàtica, diferenciat de l'«espai de llocs»), necessiti un suport físic, territorial, sinó també com a caldo de cultiu generador d'interaccions relacionades i, per consegüent, comunicatives, que en determinats contextos i amb certs procediments són absorbides per les modalitats productives flexibles. La ciutat es delinea com a punt d'intersecció entre dues cares. Una, que anomenem global, doncs és la que connecta amb els fluxos de capital multinacional, de béns i serveis, força de treball, etc. I una altra, local, corresponent a l'ús per aquells poders de les característiques concretes del lloc, de la seva història o històries, tradicions, costums... En el seu desplegament actua com a *interface*¹⁰ o plataforma que posa en relació els elements globals i locals per situar-los en la perspectiva del mercadeig.

Pel que respecta al paper de l'«economia urbana» destacarem, amb S. Sassen, alguns processos essencials¹¹:

- 1) Acceleració de les interrelacions amb l'economia globalitzada que ha incrementat la complexitat de les operacions internacionals, on adquireixen una major preponderància els «vèrtexs» jeràrquics de les multinacionals i, simultàniament, creixen els serveis pres-tats a les empreses, en particular serveis avançats (consultoria, assessorament fiscal, publicitat...).
- 2) L'altre procés té a veure amb l'augment dels serveis lligats a l'organització de les empreses, fenomen que ateny des de les indústries mineres fins els serveis financers i els que tenen a veure amb el consum.

Cal reconèixer, com hem pogut comprovar, que en aquesta ciutat algunes d'aquestes condicions s'acompleixen i altres, de notable significació, no, particularment en el que es refereix a les seues de comandament o operatives. No obstant, això no ha estat cap obstacle per a què, després de la reconversió, hagi tingut el seu paper com a node o ciutat global (i local) de tercera...; molt lluny dels principals nodes *globals*: Nova York, Londres, Toquio... Barcelona seria, des d'aquesta òptica, el nucli central d'un espai socioeconòmic (polític, cultural...) —metròpolis— policèntric i especialitzat (AMB i RMB).

D'altra banda, la transformació de la seva estructura productiva/reproductiva en el terciari ha suposat que, juntament amb les restes d'empreses industrials i la proliferació de constructores, es multipliquessin les empreses de serveis: financers, jurídics, administratius, innovació tecnològica, màrqueting, publicitat, immobiliaris, logístics, de neteja, de seguretat, de comerç a l'engròs i al detall, d'ETT, etc. Convé remarcar, a més, que a les economies industrialitzades, des dels 70, el subministrament de serveis a la producció a través de tecnologies informàtiques és un dels sectors que ha tingut un major creixement. El resultat de tot això és que la ciutat es metamorfosa a partir de les activitats que allà es desenvolupen: produccions «netes» (indústria, serveis al 22@); *business*, màrqueting multinacional (World Trade Center...); turisme, cultura, comerç... (Eixample...); fires, congressos (Montjuïc...), etc.

En definitiva, aquesta ha estat la història recent i el desenllaç d'un escenari, «ciutat dels deliris», entre el consens i els silencis trencats (lluïtes veïnals, okupes...); part del territori metropolità que aspira a ser, diuen, ciutat global/local. On polítics i empresaris han jugat les seves cartes i han apostat per convertir la ciutat en capital del sud d'Europa en el context d'una macroregió —Euroregió— que s'estendria des del Roine fins el Mediterrani, i des de Saragossa fins el Laci italià. Sens dubte, les diferents operacions polítiques i econòmiques, en el marc dels plans estratègics, no obeeixen sinó als paràmetres de la monetarització generalitzada de les relacions socials, per erigir-se, aquesta vegada amb ocasió del Fòrum de les Cultures 2004, en la «botiga més gran del món».

Teo Maldo

Notes

1. P. Montes, «La integración en la CEE en el proceso de la internacionalización del capitalismo español», *La reestructuración del capitalismo en España, 1970-1990*, M. Etxezarreta (coord.), Icaria, Barcelona 1991.
2. J. E. Sánchez, «Transformaciones en el espacio productivo de Barcelona y su área metropolitana 1975-1990», *Papers*, núm. 6, Institut d'Estudis Metropolitans de Barcelona, 1991.
3. El dossier *Jornades No'92*, que hem utilitzat en aquest apartat, fou una de les escasses publicacions crítiques amb uns fastos que triomfaven enmig del greganisme.
4. J. Trullén *et al.*, *La metròpoli de Barcelona cap a l'economia del coneixement: diagnosi econòmica i territorial de Barcelona*, pàg. 32-38, Ajuntament de Barcelona, 1991.
5. Fonts d'informació estadística: Institut d'Estadística de Catalunya (IDESCAT); *Anuari Econòmic Comarcal 2003*, Caixa de Catalunya; *El Territori Metropolità de Barcelona. Dades bàsiques*, Servei d'Estudis Territorials de l'AMB, 2003; *Informe territorial de la província de Barcelona 1992-2001*, Cambra Oficial de Comerç, Indústria i Navegació de Barcelona, 2003; J. Trullén *et al.*, *La metròpoli de Barcelona cap a l'economia del coneixement*, Ajuntament de Barcelona, 1991.
6. L. de Sebastián, «Lo importante es financiar los bienes públicos», *El País*, 22 de febrer de 2004.
7. Dossier Economia, *La Vanguardia*, 17 de febrer de 2002.
8. S. Conti, «Sociedad de la información, ciudad y sistemas metropolitanos en Europa», *Redes, territorios y gobierno*; a J. Subirats (coord.), Diputació de Barcelona i UIMP, 2002.
9. Índex de la Borsa de Madrid que abasta aproximadament les 2/3 parts de la capitalització en borsari i del total del volum negociat a la citada Borsa.
10. T. Baudouin, «La ville, nouveau territoire productif», *Multitudes*, núm. 6, setembre de 2001.
11. S. Sassen, *Le città nell'economia globale*, Il Mulino, Bolonya, pàg. 71.